3. İslam Kültür ve Medeniyetinin Bugünü ve Geleceği

İslam kültür ve medeniyeti, Medine Dönemi'nde gelişmiş, Abbasiler Dönemi'nde olgunlaşarak[11] Endülüs üzerinden Avrupa'yı aydınlatmıştır.[12] Doğu'da Selçuklu ve Osmanlı mirası ile iz bırakmıştır. Yeryüzünün muhtelif bölgelerinde yaşamakta olan Müslüman topluluklar, inançlarının gereği olan ibadetleri yerine getirme, inandıkları değerleri muhafaza etme gayreti içinde olmuşlardır. Çeşitli dönemlerde işgallere, zulme ve esarete uğrasalar da varlık sebebi olarak gördükleri inançlarından kopmamışlardır.

Görsel 7.11: Müslümanlar geçmişten faydalanmış, onların kültür ve sanattaki ürünlerinden yararlanmışlardır.

Bilgi Notu

"XX. yüzyıl Müslümanların iki farklı fotoğrafını sunar. Birincisi, İslam ülkelerinin pek çoğu sömürge güçlerinin kontrolü altındaydı. Osmanlı İmparatorluğu küçük parçalara ayrılmıştı. Sonuçta dünya gücünün dengesi, Müslümanları politik kölelik, ekonomik bağımlılık, entelektüel ve kültürel durgunluktan ötürü ayıplayan Batı'nın lehine gelişmiş gibiydi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Müslümanlar, bir dünya gücü olarak kabul ediliyordu. İslam düşmanlarından bazıları, onun tarihteki faslının kapatıldığını düşündü fakat İslam'ın iç canlılığı politik güçlerle, entelektüel ve ekonomik bağımlılıkla yok edilemeyecek kadar güçlü olduğunu ortaya koydu. Mukavemet, canlanma içinde gelişti ve durum lehe dönmeye başladı.

Müslümanlar, çok yürek parçalayıcı bir durumda olmasına rağmen umut verici bir fotoğraf sunuyor. İslam'ın öz kaynakları üzerine kurulu yeni bir düzen inşa etmek için artan bir istek vardır. Bu politik, ekonomik, kültürel ve entelektüel canlılığın temelinde yatan şey, büyük ölçüde zamanın problemlerine ve itirazlarına İslam'ın çare olduğunun yeniden keşfedilmesidir. Kuşkusuz Müslümanların yüz yüze geldiği problemler çok büyüktür ve onların karşılaştıkları tehlikeler sayısızdır. Yine de onların kaybettiklerini yeniden kazanmak ve dünyayı yeniden inşa etmek için gayretleri, yeni bir güven ve canlılık sergilemeleri yüreklendiricidir."

(Muhammed Mumtaz Ali, "İslam Duşuncesi ve Medeniyetinin Yeniden Yapılanması", 170)

11 bk. Dursun, "Abbasiler", 1/31-48.
12 bk. Özdemir, "Endülüs", 11/211-225.

Günümüzde Müslümanların Sahip Olduğu Maddi ve Manevi İmkânlar

Manevi İmkânlar

- *Tevhit ve İman*
- *Kitap*
- *Cami / Mescit*
- *İbadetler*
- *Aile*
- *Tarih Şuuru*
- *Savaş ve İşgalin Getirdiği Arayış*
- *Medeniyet Araştırmaları*

Maddi İmkânlar

- *Coğrafya*
- *Nüfus*
- *Ekonomi*
- *Sosyal Sorumluluk*

İnsanlık, Batı medeniyetinin teknolojik üstünlüğünün müreffeh toplum oluşturmaya yetmediğini ve insanlığı bunalıma sürüklediğini yaşayarak görmüştür. Geçmişten günümüze sınırları değiştirilmek istenen, misyonerlik faaliyetleriyle din değiştirmeye zorlanan ve sömürgecilik altında ezilen İslam toplumlarının yaşadıkları, onları etkin bir rol üstlenmeye yöneltmektedir. Günümüzde dünyanın içinde bulunduğu sorunlardan kurtulması, İslam toplumunun dinamik, sorgulayan, araştıran yapısı, tarihî tecrübesi ve imkânlarıyla yeniden doğuşuna bağlıdır.

XX. ve XXI. yüzyıla egemen olan anlayışların ve gelecek projeksiyonlarının aksine, batı dışı medeniyetler tarih sahnesine geri dönmektedir. Bu dönüşüm, özellikle İslam toplumlarında görülmektedir. Müslümanlar, büyük bir mirasın mensupları olarak bugün de yeniden diriliş için bir gayret ve var olma çabası içindedir. Müslümanları geçmişte güçlü kılan maddi ve manevi imkânlar bugün de mevcuttur.

Fark Edelim

İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) İslam medeniyetinin daha iyi tanınması ve anlaşılması için araştırmalar yapmak ve bunları yayımlamak, konferans, sempozyum ve sanat sergileri düzenlemek, İslam tarih, kültür ve sanatıyla ilgili olarak bütün dünyada yapılan faaliyetleri izlemek ve duyurmak gibi çalışmalar yapmak amacıyla 1980'de kurulmuştur.

(Zeynep Durukal, *İslâm Tarih*, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 23/54-256)

IRCICA hakkında araştırma yaparak bu tür merkezlerin İslam kültür ve medeniyetinin sahip olduğu mirasın anlaşılması ve dönüştürülmesi açısından önemini yorumlayınız.

Manevi İmkânlar

> *“İmandır o cevher ki İlahi ne büyüktür.*
> *İmansız olan paslı yürek sinede yüktür.”*
>
> (Mehmed Akif Ersoy, *Safahat*, 384)

Tevhit ve İman: İslam medeniyetinin temelini tevhit ve iman oluşturur. Tevhit inancı, Müslümanlar arasında birlik ve beraberliği sağlamaya devam etmektedir. İbadetlerin yasaklandığı dönemlerde de Müslümanlar bu inancı yitirmemiş, İslam toplumunun bünyesi hep canlı kalmıştır. Nitekim, bir asır komünizm esareti altında kalan Orta Asya ve Uzak Doğu Müslümanları, din yasağına rağmen Tevhit inancını korumuşlardır.

Müslümanlar dinî yaşayışın engellendiği ve yasaklandığı ülkelerde de kimliklerini muhafaza ederler. İnanmanın verdiği güçle hayata bağlanır ve hayatlarını anlamlı kılarlar. İman oldukça gönülleri ve yeni dünyaları fethetme imkânı da vardır şuurundadırlar.

Görsel 7.12: Kur’an-ı Kerim

Kitap: Müslümanların hayat rehberi olan Kur’an-ı Kerim, yeryüzünün en çok okunan kitabıdır. Müslümanlar dünyanın her tarafında Kur’an’ı okumakta, anlamakta ve onun emirleri doğrultusunda hayatlarını tanzim etmektedir. Kur’an ve sünnet doğrultusunda yazılan eserler, Müslümanların dünyasını ve geleceğini aydınlatmaktadır.

Cami: Müslümanların ibadet ettikleri, bir araya geldikleri ibadet mahallidir. Cuma ve bayram namazları gibi cemaatle kılınan namazlar, Müslümanların toplumsal yapısını dinamik tutar. Camiler, dünyanın her yerinde Müslümanları bir araya getiren merkez konumundadır. Bazı Avrupa, Asya, Uzak Doğu ülkelerinde ezan yasak olsa bile farklı amaçlarla oralara giden Müslümanlar

Görsel 7.13: Süleymaniye Camii ve Külliyesi (İstanbul)

camiler yapmışlar, camide toplanmışlar, yerel kültürlerini muhafaza etmiş ve kimliklerini korumuşlardır. Camiler aktif merkezler olmaya devam etmektedir.

Kâbe, Müslümanları tek merkezde toplar ve onları aynı istikamete yönlendirir. Hac ve umre sayesinde her ırktan ve bölgeden insanın Kâbe'de yıllık buluşması ve kaynaşması manevi bir imkândır.

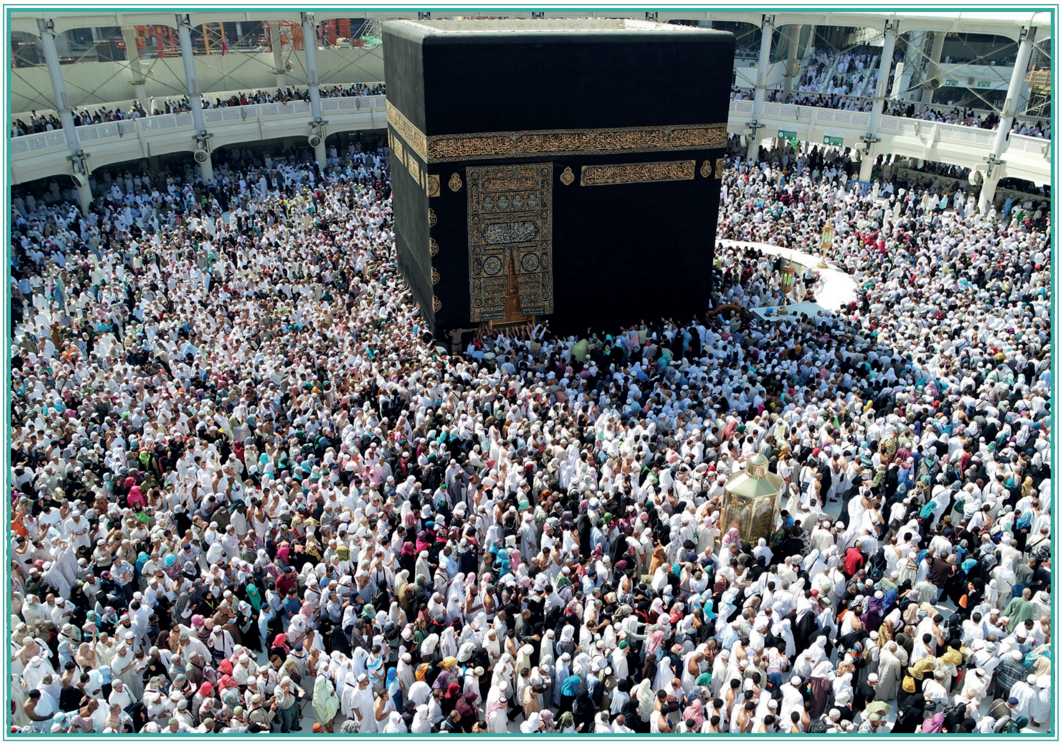

Görsel 7.14: Kâbe'nin etrafında tavaf eden müminler (Mekke)

İbadetler: İbadetler sayesinde Müslümanlar dayanışma içinde olurlar. Namaz, zekât, oruç, hac, infak ve kurban gibi ibadetler, birey ve toplum olarak Müslümanları dinamik tutar. Ramazan ve Kurban bayramları kardeşliğin ve mutluluğun paylaşıldığı kıymetli zamanlardır. Toplumda zekât, sadaka, infak ve kurbandan ihtiyacı olan herkes faydalanır.

Aile: Aile toplumu ve onun kültürünü geleceğe taşıyacak en önemli kurumdur. Modern toplumda aile hayatı ve akrabalık bağları zayıflamış, yalnızlıklar artmıştır. İslam toplumlarının bozulmayan aile yapısı, hâlâ gücünü korumaktadır. Bireyci-modern topluma karşı direnmekte, komşu ve akraba ilişkileriyle örnek teşkil etmektedir.

Tarih Şuuru: İslam tarihinde Müslümanların başarıları, zaafları ve yenilgileri, kültür ve medeniyet unsurları ile diğer toplumlarla ilişkileri yer alır. İslam medeniyetinin zirvede olduğu dönemlerde inşa edilen cami, medrese, köprü gibi abide eserler, mensupları için moral ve motivasyon kaynağıdır. Hz. Âdem'den günümüze bir bütün olarak kaynaklarıyla ele alınmış olan Müslümanların ta-

rihi ortak bir gelecek için önemli bir imkândır.

Ziyaret edilen bir cami, bir medrese ya da farklı bir tarihi eserin Müslümanlar üzerindeki etkisi "Bugün yeniden nasıl var oluruz?" sorusunu da sordurmaktadır. Geçmişi kültürel olarak zengin olan İslam medeniyeti, ihtişamıyla büyük düşünülmesini isteyerek yarınlarda var olmak için işaret taşı olmaya devam etmektedir.

Görsel 7.15: Mostar Köprüsü (Bosna Hersek)

Fark Edelim

Yaşadığınız çevrede veya farklı bir bölgede bulunan, sizi etkileyen tarihî eserler hakkında edindiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Savaş ve İşgalin Getirdiği Arayış: Günümüzde hürriyet ve adalet getirileceği vaadiyle şehirleri işgale uğrayan; şehit, yetim, dul ve sakatların milyonları bulduğu bir İslam coğrafyası söz konusudur. Batı medeniyetinin himayesi ve teknolojisiyle işlenen katliamlara karşı gösterilen duyarsızlık; Müslümanların İslam medeniyetini yeniden ihya ve inşa yönündeki gayretlerini, çözüm ve barış arayışlarını hızlandırmıştır.

Batı uygarlığı, gittikçe dinî olandan uzaklaştı. Her şeyi küreselleştiren ve tüm imkânları bazı şirketler, devletler ve topluluklara bırakan seçkin ve adaletsiz bir sisteme dönüştü. Savaşlar, adaletsizlikler, katliamlar, soykırımlar, sağlık ve gıda sorunları, gelir eşitsizlikleri, iklim sorunları, şiddet ve tecavüzler, boşanmalar, intiharlar daha da arttı. Bu tabloya bakınca, İslam medeniyeti bunları ortadan kaldıracağı için özlenen ve beklenen olmuştur.[13]

Fark Edelim

"Başta İngiltere olmak üzere Hollanda ve diğer Batı Avrupa devletlerinin Orta Asya'da Mâveraunnehir ve Hârezm'i, bunun alt bölgesinde Sind ve Hind'i, Uzak Asya'da ise Endonezya ve Malezya gibi bölgeleri sömürgeleştirmeleri yanında, Fransızların Kuzey Afrika ve adım adım Afrika'nın daha iç bölgelerinde sömürge faaliyetlerini yürütmeleriyle birlikte, Müslümanlar zorunlu bir şekilde sömürge yapısı adını verebileceğimiz yapısal bir zorbalıkla karşı karşıya kalmışlardır. Yapısal olarak gerçekleşen müdahale hayatın önceliklerini değiştirirken, sömürgeciler bir taraftan Müslümanların yaşadıkları bölgelerin imkânlarını kendi çıkarlarına uygun bir şekilde kullanmaya başlamış, diğer taraftan insanları da kısmen kendi çıkarlarına uygun ve kendi hizmetlerini görebilecek şekilde eğitmenin yollarını hazırlamışlardı."

(Genel ağdan alınmıştır.)

13 Erdoğan, *Yeni Bir Medeniyet Mümkün mü*, 1/93.

Medeniyet Araştırmaları: İslam kültür ve medeniyetine dair inceleme ve araştırmaların artması, Müslümanlara doğru bilgiye ulaşma, kendine ait geçmiş medeniyet havzasını ve tecrübesini fark etme ve tanıma imkânı vermiştir. İslam medeniyetinin yeniden tekâmülü buhrandaki çağın sorunlarının çözümü olacağı inancını kuvvetlendirmiştir.

Maddi İmkânlar

Coğrafya: İslam medeniyet havzası, dünya ana karası niteliğindeki Afrika, Avrupa ve Asya'nın merkezinde yer alır. Müslüman ülkeler birbirine komşu konumdadır. Haremeyn merkezli bu konum, kültürel, siyasi ve ekonomik olarak büyük önem ve potansiyel arz etmektedir.

Fark Edelim

"Doğu Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da, İslam dünyasının üç ana kutbunun en stratejik kanal ve boğazları bulunmaktadır. Malezya ile Endonezya arasındaki Boğazlar, Ortadoğu İslam Ülkelerinin ortasındaki Hürmüz Boğazı, Kızıldeniz üzerinde Bab ül-Mendeb ve Süveyş Kanalı yer almaktadır. Türkiye'nin stratejik deniz yolları olan Çanakkale Boğazı ve İstanbul Boğazı vardır. Bu denizyollarının stratejik hedefleri, uluslararası taşımacılık ve mal transferinin yanı sıra ham petrölün de stratejik rölü o kadar kritik olmuştur. Modern dünya sistemlerindeki tüm büyük güçler bu noktaları kontrol etme ihtiyacının altını çizmişlerdir."

(Ramazan Özey, *İslam Dünyasının Jeopolitiği*, 13)

Nüfus: 2000'li yılların başlarında, yaklaşık 1 milyar 200 milyon olarak hesaplanan Müslüman nüfus[14] genç bir yapıya sahiptir. Batı toplumlarında ise yaşlı nüfus gittikçe artmaktadır. Genç nüfus yapısı İslam toplumları için değerlendirilebilecek enerjik bir imkândır.

Değerlendirelim

Genç nüfusun topluma sunduğu imkânları değerlendiriniz.

Ekonomi: Müslümanlar; iş gücü, sermaye, petrol, doğal gaz ve bor gibi kaynaklar açısından zengindir. Müslümanlar kendi kaynaklarını toplumlarının menfaatleri doğrultusunda kullandığında bu imkânlar, Müslümanlar için önemli bir potansiyeldir.

Sosyal Sorumluluk: Müslüman, kendisini ülkesine ve insanlığa karşı sorumlu hisseder. Çevresinde olup bitenlere karşı duyarsız kalmaz. Zulme uğrayanlara yardım elini uzatır ve zulmedenlere karşı da her duyarlı insan gibi mücadele eder. Bu sebeple de sosyal teşekküllerin oluşmasına ve hizmetlerine katkı sağlar. İnsanlığın huzuru ve güveni, yeryüzünde adaletin tesisi için her zaman mücadele eder.

Günümüzde yurtları işgal edilip zulme uğrayanlara, tabii afet ya da açlıkla karşı karşıya olan bölgelere, inanç ve etnik yapı ayrımı yapmaksızın Müslü-

14 bk. Dursun, ''Günümüz İslam Dünyası'', 23/35.

manların yardım kuruluşları, yardımlar ulaştırmaktadır. Kesilen kurbanlar, inşa edilen camiler, sağlık hizmetleri, eğitim faaliyetleri ve açılan su kuyuları kardeşlik bağlarını güçlendirmekte, İslam medeniyetinin yeniden ihyası için gönül köprüleri kurmakta ve geleceğe yönelik yeni imkânlar oluşturmaktadır.

Tarih, medeniyetler kurmuş toplumların izlerini taşımaktadır. Bazı medeniyetler zamanla tarih sahnesinden silinirken, bazıları varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Günümüzde etkili medeniyetlerden biri Batı medeniyetidir. Bilim, teknoloji, hukuk ve yönetim alanlarında önemli başarılar gösteren Batı medeniyeti, aynı zamanda kültürel ve ahlaki değerler bağlamında tartışmalara konu olmuştur. İnsanlık için sürdürülebilir bir gelecek inşa etme noktasında eleştirilere konu olan bu medeniyet, olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirilmektedir. Bunun yanında, insanlık tarihinde adalet, barış ve toplumsal huzur anlayışıyla öne çıkan İslam medeniyeti, günümüzde bu değerleri yaşatabilecek potansiyele sahiptir ve birçok kişi tarafından ümit kaynağı olarak görülmektedir.

Medeniyet, bilim ve teknolojiden ibaret değildir. Medeniyet, davranışları yönlendiren; insana, hayata, eşyaya ve kâinata bakışı şekillendiren değerler sistemidir . Müslümanlar, insani değerler bakımından daima önde olmuştur. Bunun nedeni İslam medeniyetinin referansının Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in sünneti olmasıdır.

İslam medeniyetinin kaynağını Kur'an ve hadis, önceki nesillerden intikal eden yazılı, sözlü ve fiziki miras oluşturur. Bu kaynaklar mevcut olduğuna ve İslam dini de sahih olarak varlığını sürdürdüğüne göre yeni bir medeniyetin inşası mümkündür.

Herkes gibi dünyada henüz hakk-ı hayâtın,
Varken, hani herkes gibi azimde sebâtın?
Ye's öyle bataktır ki: Düşersen boğulursun.
Ümîde sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!

(Mehmed Akif Ersoy, *Safahat*, 578)

Hz. Peygamber'in örnek hayatını ve ahlak anlayışını önceleyen Müslümanların, İslam medeniyetini yeniden canlandırmaları güç olmayıp değişmez bir ümit ve realitedir.

İslam medeniyeti, yeryüzündeki nimetleri ve imkânları, herkesin hakkı sayar. İnsanları birbirine doğuştan eşit sayar. Farklılıkları fıtratın gereği olarak görür. Adaletin, mülkün ve yönetimin temeli olduğunu vurgular. Bu ilkeleri insanlığın hakkı kabul eder, hayata geçirilmesini ideal hedef olarak belirler.

İslam medeniyeti, yeryüzünü yaşanılabilir kılmayı ilke edinir. Mimari ve şehircilikte, taklitçiliğin sonucu oluşan kimliksizlikten kurtulmak için sosyal mekânları huzuru barındıran, güler yüzlü yerleşim alanları kurmak, şehrin ruhunun medeniyetin nişanesi olduğu inancıyla meskûn mahaller inşa etmek gerektiğine inanır.

Müslüman toplumlar, bilim ve teknoloji alanında yeterli ilerlemeyi sağlayamamış ve bunun olumsuz sonuçlarını yaşamaktadır. Bu durumu aşmak için yeni bir medeniyet hamlesine ihtiyaç duyulmaktadır.

İslam toplumları, bilimsel araştırmalara yönelmeli, hem resmî hem de sivil kaynakları bilimsel çalışmalar için etkin bir şekilde kullanmalıdır. Geçmişteki otoritelerin düşünce ve yorumlarını inceleyerek, ilmî ve fikrî alanda yenilikçi ve üretken bir yaklaşımı benimsemelidir. Müslümanlar, İslam klasiklerine yeniden yönelmeli, kendi dillerini ve diğer dilleri öğrenerek bilgiye erişimlerini artırmalıdır. Ayrıca, bu coğrafyaya ait kütüphanelerin ortak kullanımı teşvik edilmelidir

Sanat ve edebiyat her dönemde olduğu gibi önemsenmeli, bilgi teknolojileri alanında geri kalınmamalıdır. İnternet, müzik, televizyon ve sinema gibi alanlarda nitelikli eserler ortaya koyacak genç nesiller yetiştirmek için gerekli adımlar atılmalıdır. Bu çabalar, İslam toplumlarının bilim ve kültür alanında yeniden güçlenmesini sağlayacaktır.

Fark Edelim

“Yeni bir medeniyet atılımı gerekli. Bu da ruhun dirilişiyle olacaktır. Bilim aşkıyla, yeni baştan klasikleri aşkla, sevgiyle gündeme getirmekle olacaktır. Yeni bir aydın tipi belirmelidir. Yeni bir düşünce ve idealist hayat tarzı benimsenmelidir. Bütün sorunlar bir bir ele alınmalıdır. Geniş bir kültür planı ve programı gereklidir. Diriliş tezi, bu yolu açmanın tezidir. İslam ülkelerinde aydınların medeniyet fikrine, bu fikrin gerçeğine dönüşü için yeni bir özveri yolu. Manevi yolda, erdem yolunda ilerleyen kuşaklar, bilim, edebiyat ve sanatın doğu ve batı envanterinden hareket edip yeni çığırını bulacak çilekeş düşünürler, bilginler, yazarlar, şairler ve sanatçılar kuşağı ufukta gözükmelidir. İslam’ı, medeniyet kavramını, Doğu, Batı düşüncelerini yeni baştan ele alıp inceleyecek bir kuşak.
Yeniden bir bütünleşme ancak medeniyetimizin dirilişiyle olacaktır. O zaman düşünceler birleşecek ve yaşamak için bir ortam ve dayanak bulacaktır. Yoksa, medeniyet olmaksızın, inançlar ve düşünceler askıda kalır, havada erir, kaybolur. Onları yaşatacak olan bilim, düşünce ve sanat eserleri, ideal hayat ve tümüyle medeniyettir.”

(Sezai Karakoç, *Düşünceler-1*, 20-21)

İnsanca yaşanabilecek bir dünya kurgulayarak vardığınız sonuçları arkadaşlarınızla paylaşınız.